

<i>Rodzaj dokumentu:</i>	Materiał dodatkowy
<i>Zagadnienie:</i>	<i>Kompetencje literackie i kulturowe w wypracowaniu na poziomie rozszerzonym</i>
<i>Egzamin:</i>	Egzamin maturalny
<i>Przedmiot:</i>	Język polski
<i>Poziom egzaminu:</i>	Rozszerzony
<i>Adresaci dokumentu:</i>	Nauczyciele języka polskiego Uczniowie szkół ponadpodstawowych
<i>Data publikacji dokumentu:</i>	16 lutego 2022 r.

Zespół redakcyjny:

dr Kinga Białek (UW)
dr Wioletta Kozak (CKE)
Agnieszka Romerowicz (CKE)

Recenzenci:

dr Tomasz Karpowicz (UW)
dr Marcin Smolik (CKE)
Andrzej Spilkowski (OKE w Gdańsku)
dr Romana Patyk-Lenarczyk (OKE w Jaworznie)
Teresa Bulska-Leśniak (OKE w Krakowie)
Zbigniew Kosiński (OKE w Łomży)
Sławomira Wójcik (OKE w Łodzi)
dr Mariusz Chołody (OKE w Poznaniu)
Grzegorz Sawa (OKE w Warszawie)
Beata Kwapińska (OKE we Wrocławiu)

Materiał został opracowany przez Centralną Komisję Egzaminacyjną we współpracy z okręgowymi komisjami egzaminacyjnymi.

Centralna Komisja Egzaminacyjna
ul. Józefa Lewartowskiego 6, 00-190 Warszawa
tel. 22 536 65 00
sekretariat@cke.gov.pl

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna
w Gdańsku
ul. Na Stoku 49, 80-874 Gdańsk
tel. 58 320 55 90
komisja@oke.gda.pl

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna
w Jaworznie
ul. Adama Mickiewicza 4, 43-600 Jaworzno
tel. 32 616 33 99
oke@oke.jaworzno.pl

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna
w Krakowie
os. Szkolne 37, 31-978 Kraków
tel. 12 683 21 99
oke@oke.krakow.pl

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Łomży
al. Legionów 9, 18-400 Łomża
tel. 86 473 71 20
sekretariat@oke.lomza.pl

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Łodzi
ul. Ksawerego Praussa 4, 94-203 Łódź
tel. 42 634 91 33
sekretariat@lodz.oke.gov.pl

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Poznaniu
ul. Gronowa 22, 61-655 Poznań
tel. 61 854 01 60
sekretariat@oke.poznan.pl

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna
w Warszawie
pl. Europejski 3, 00-844 Warszawa
tel. 22 457 03 35
info@oke.waw.pl

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna we
Wrocławiu
ul. Tadeusza Zielińskiego 57, 53-533 Wrocław
tel. 71 785 18 94
sekretariat@oke.wroc.pl

1. Wypracowanie na poziomie podstawowym a wypracowanie na poziomie rozszerzonym

Na egzaminie maturalnym w Formule 2023, zarówno na poziomie podstawowym, jak i na rozszerzonym, maturzysta będzie zobowiązany do napisania wypracowania na temat wybrany spośród dwóch podanych w arkuszu egzaminacyjnym.

W poniższej tabeli pokazano różnicę między wypracowaniem na poziomie podstawowym a wypracowaniem na poziomie rozszerzonym.

Porównanie wypracowania na poziomie podstawowym z wypracowaniem na poziomie rozszerzonym (formalne aspekty polecenia)		
	Poziom podstawowy	Poziom rozszerzony
charakterystyka problematyki	Literatura jako punkt wyjścia do refleksji o człowieku i świecie.	Literatura jako przedmiot analizy, np. systemu znaków, kodów kulturowych, zagadnień z zakresu teorii literatury i ich funkcji w kreacji świata przedstawionego / sytuacji lirycznej.
sprawdzone umiejętności maturzysty	W wypracowaniu na poziomie podstawowym maturzysta powinien przede wszystkim wykazać się umiejętnościami: <ul style="list-style-type: none"> • odczytania refleksji wpisanej w utwory literackie • właściwego doboru utworów literackich do tematu rozważań • odczytania lektury obowiązkowej na poziomie znaczeń dosłownych i przenośnych • odnalezienia w innych utworach literackich takich sytuacji fabularnych / motywów / zestawów wartości / typów bohaterów literackich itp., które nawiązują do zagadnienia wskazanego w temacie • odnalezienia kontekstów, które w sposób funkcjonalny pozwalają zrozumieć omawiane utwory literackie lub omawiany problem. 	W wypracowaniu na poziomie rozszerzonym zdający powinien wykazać się nie tylko umiejętnościami odczytywania refleksji egzystencjalnych zawartych w dziełach literackich, ale przede wszystkim – umiejętnościami analizy konstrukcji utworu i wynikających z niej implikacji o charakterze interpretacyjnym czy zawartych w nim odniesień, systemu znaków i kodów kulturowych oraz sposobów ich funkcjonowania . Innymi słowy: zdający na poziomie rozszerzonym powinien dostrzegać różnorodne zjawiska literackie, poddawać je analizie i refleksji, a także śledzić ich realizację w różnych tekstach i ważyć konsekwencje tychże realizacji dla odbioru tych tekstów.
niezbędne elementy do uwzględnienia przez zdającego	4 elementy: <ul style="list-style-type: none"> • dwa utwory literackie (w tym jedna lektura z listy lektur obowiązkowych wskazanych w podstawie programowej¹ i zamieszczonej w arkuszu egzaminacyjnym), • dwa konteksty. 	4 elementy: <ul style="list-style-type: none"> • trzy utwory literackie (w tym jedna lektura z listy lektur obowiązkowych wskazanych w podstawie programowej i zamieszczonej w arkuszu egzaminacyjnym), • jeden kontekst.

¹ Na egzaminie maturalnym z języka polskiego w latach 2023 i 2024 obowiązuje wykaz lektur zgodny z [wymaganiami egzaminacyjnymi](#).

Napisanie wypracowania wymaga od zdających umiejętności w zakresie wszystkich czterech podstawowych kompetencji polonistycznych (opisanych w wymaganiach podstawy programowej jako obszary): kształcenie literackie i kulturowe, kształcenie językowe, tworzenie wypowiedzi i samokształcenie. W tym sensie wypracowanie można potraktować jako zadanie o charakterze przekrojowym, sprawdzającym w zasadzie poziom opanowania wszystkich umiejętności polonistycznych. W niniejszym opracowaniu chcemy skupić się na pierwszym obszarze umiejętności, opisanych jako kształcenie literackie i kulturowe.

Jak zatem scharakteryzować sposób pracy z tekstem literackim na lekcjach języka polskiego? Przede wszystkim warto zrekonstruować pewien model czytania i rozumienia tekstów wynikający z zapisów podstawy programowej, a następnie odnieść go do sytuacji osoby czytającej – przyszłego maturzysty. Spójrzmy na fragmenty wstępu poprzedzającego zapisy o treściach szczegółowych realizowanych w ramach kształcenia polonistycznego w szkole ponadpodstawowej (dodano wyróżnienia):

Język polski realizowany jako przedmiot kluczowy w szkole ponadpodstawowej pozwala uczniowi na poznawanie zarówno dzieł literackich wchodzących w skład polskiego, europejskiego i światowego dziedzictwa, jak i utworów literatury współczesnej, których autorzy zdobyli uznanie. **Dojrzałość intelektualna, emocjonalna i moralna, którą w tym czasie osiąga uczeń, sprzyja kształtowaniu hierarchii wartości, kształtowaniu jego tożsamości osobowej, narodowej i kulturowej, rozwojowi poczucia odpowiedzialności za własny rozwój oraz wybory życiowe.**

Cele kształcenia (wymagania ogólne) i treści nauczania (wymagania szczegółowe) przedmiotu język polski zostały sformułowane dla czterech obszarów, tj.: kształcenia literackiego i kulturowego, kształcenia językowego, tworzenia wypowiedzi i samokształcenia, a ich realizacja w klasach I–IV liceum ogólnokształcącego oraz I–V technikum wymaga zintegrowania, które ma służyć osiągnięciu przez ucznia **umiejętności świadomego i krytycznego odbioru dzieł literackich, ich interpretacji w różnych kontekstach, rozpoznawania w nich odniesień egzystencjalnych, aksjologicznych i historycznych.** Szczególne znaczenie dla rozwoju kompetencji interpretacyjnych ma zintegrowanie kształcenia literackiego i kształcenia językowego. Wzbogacanie wiedzy o języku traktowanym jako rozwijający się system i narzędzie służące poznawaniu świata oraz wartościowaniu ma służyć kształtowaniu u ucznia refleksji porządkującej i pozwalać na świadome uczestnictwo w różnych sytuacjach komunikacyjnych, związanych zarówno z odbiorem, jak i tworzeniem własnych tekstów. Służy temu również dalsze rozwijanie umiejętności retorycznych, które pozwalają nie tylko na tworzenie własnych wypowiedzi, ale kształtują umiejętności polemiczne oraz pozwalają rozpoznać próby manipulacji i skutecznie się im przeciwstawić. [...]

Wykaz lektur dla uczniów szkoły ponadpodstawowej złożony jest z pozycji obowiązkowych i uzupełniających (do wyboru przez nauczyciela), a **jego trzon stanowią wybrane dzieła klasyki polskiej i światowej oraz utwory literatury współczesnej**².

Autorzy podstawy programowej zwracają uwagę na to, że czytanie literatury jest **procesem**, który ma służyć przede wszystkim wspieraniu umiejętności związanych z dojrzałą refleksją o sobie samym i otaczającym świecie, budowaniu własnego systemu aksjologicznego. Spotkanie z tekstem literackim ma zatem nie tylko wymiar poznawczy (zapoznanie z dziejami bohaterów czy ważnym dla literatury tematem), ale przede wszystkim formacyjny (ja jako czytelnik przeprowadzam wartościowanie postaw, idei i koncepcji obecnych w dziele).

² [Podstawa programowa kształcenia ogólnego z komentarzem. Szkoła ponadpodstawowa](#): 4-letnie liceum, 5-letnie technikum. Język polski, MEN, Warszawa.

Wspieraniu takiej refleksji służyć mają narzędzia nabywane w trakcie lekcji języka polskiego: wiedza z zakresu historii literatury czy kultury, teorii dzieła literackiego czy wiedza o języku i retoryce. W trakcie nauki szkolnej uczniowie powinni także mieć okazję do wykształcenia postaw samodzielności, krytycznego oglądu różnych zjawisk i otwartości na rozumienie wielu możliwych rozwiązań życiowych problemów.

Te cele są realizowane przez pracę lekcyjną związaną z tekstami literackimi z różnych epok, reprezentującymi szerokie spektrum tematów, motywów czy idei. Ta różnorodność powinna także dotyczyć metod i technik pracy z tekstem literackim. Dzięki lekcjom języka polskiego zdający powinien być przygotowany do rozważenia problemu sformułowanego w poleceniu, przedstawienia własnej refleksji na zadany temat oraz do wyjaśnienia, jak dane zagadnienie realizuje się w różnych tekstach.

Na czym w takim razie polega różnica między przygotowywaniem ucznia do napisania wypracowania egzaminacyjnego z języka polskiego na poziomie podstawowym a przygotowywaniem go do napisania wypracowania na poziomie rozszerzonym?

Nie wystarczy wyjaśnienie, że uczniowie uczący się języka polskiego w zakresie rozszerzonym poznają więcej lektur czy pojęć z zakresu poetyki niż uczniowie uczący się tego przedmiotu wyłącznie w zakresie podstawowym. Uczniowie realizujący podstawę programową w zakresie rozszerzonym powinni doskonalić się nie tylko w umiejętności odczytywania sensów czytanych tekstów, lecz także w umiejętności analizy sposobów kształtowania tych sensów, zjawisk w utworze literackim. **Oznacza to, że przedmiotem swojej analizy mają uczynić nie tylko problematykę tekstu, lecz także jego ukształtowanie.** Ta różnica znajduje swoje odzwierciedlenie w konstrukcji tematów maturalnych na poziomie podstawowym i rozszerzonym, a co za tym idzie – w czynnościach, które zdający powinien podjąć przed przystąpieniem do realizacji tematu i w czasie pisania. Najlepiej ilustrują ją pytania, które powinien zadać sobie zdający przystępujący do tworzenia wypracowania na obu poziomach. Przedstawiono je na poniższych rysunkach.

Rysunek 1. Czynności zdającego w odniesieniu do tematu **na poziomie podstawowym**

Polecenie

Człowiek – zmagający się z losem samotnik poszukujący swojej drogi życiowej.

W pracy odwołaj się do:

- **wybranej lektury obowiązkowej**
- **sensu wiersza**
- **Do samotności Adama Mickiewicza**
- **wybranych kontekstów.**

Czynności maturzysty – przykładowe pytania

- Jak w życiu człowieka przejawia się samotność?
- W jakich okolicznościach szukamy własnej drogi życiowej?
- Jak człowiek reaguje na przeciwności losu?
- Czy inni ludzie mogą zapewnić nam wsparcie w tej sytuacji?
- Co ja sędzę na ten temat?
- Jak teksty literackie przedstawiają taką sytuację życiową człowieka (fabuła, sytuacja liryczna)?
- Jak podobny problem rozstrzygnęli bohaterowie tekstów literackich?
- Na ile te rozstrzygnięcia są podobne / różne?
- Co może mieć wpływ na te rozstrzygnięcia?

Rysunek 2. Czynności zdającego w odniesieniu do tematu **na poziomie rozszerzonym**

Polecenie

Rozważ, jaką rolę pełni paraboliczność w kreacji świata przedstawionego w literaturze.

Punktem wyjścia rozważań uczyn przywołaną definicję.

Parabola [...] niesie w sobie uniwersalną, ponadczasową wykładnię praw moralnych, filozoficznych, religijnych, politycznych bądź innych, związanych z sytuacją egzystencjalną człowieka. [...] Charakterystyczną cechą parabolicznego dzieła literackiego jest jego dwupoziomowość wymagająca od czytelnika dojrzałej i rozbudowanej interpretacji – w innym bowiem wypadku dzieło pozostanie odczytane w sposób literalny, uproszczony i nie odłoni swego ukrytego i nadrzędnego sensu. (Słownik gatunków literackich)

W pracy odwołaj się do:

- **wybranej lektury obowiązkowej**
- **utworów literackich z dwóch różnych epok**
- **wybranego kontekstu.**

Czynności maturzysty – przykładowe pytania

- Czym jest paraboliczność? Jakiej jej cechy podkreślono w definicji?
- Jak może ona przejawiać się w sposobach budowania świata przedstawionego (fabuły, narracji, kreacji bohaterów, czasu i miejsca akcji itd.)?
- Jaki ma to wpływ na przesłanie / sensy tekstu?
- Jakie teksty literackie wykorzystują paraboliczność?
- Jak paraboliczność jest realizowana? W jakich elementach tekstu można ją zauważyć?
- Jakie sensy tekstu są w ten sposób ukazwane?
- Na ile te sposoby są podobne / różne?
- Co może mieć wpływ na jakość wykorzystania paraboliczności w tekście?

Warto w tym miejscu zaznaczyć, że rzetelne przygotowanie do egzaminu nie jest osobnym „kursem do matury”. Zakładamy, że efektywne uczenie się w czasie lekcji języka polskiego, czytanie lektur, wykonywanie różnych zadań i ćwiczeń, a także wykorzystywanie nabytych umiejętności w różnych sytuacjach, to najlepsza podstawa do przystąpienia do egzaminu. Wymaga to oczywiście zarówno od uczniów, jak i nauczycieli rozumienia celu i sensu zadań wykonywanych w szkole.

W dalszej części niniejszego materiału zawarto przykładowe ćwiczenia wraz z komentarzem dla uczniów i nauczycieli. Dotyczą one zarówno umiejętności na poziomie metapoznawczym (refleksja o czytaniu), jak i tych o charakterze analitycznym.

2. Wypracowanie na poziomie rozszerzonym. Formalne wyznaczniki polecenia. Kryterium *Kompetencje literackie i kulturowe*

Polecenie egzaminacyjne zawsze odnosi się do literatury (poezji, prozy lub dramatu), a zdający ma pewną swobodę dotyczącą doboru tekstów i kontekstu, choć samo polecenie stawia warunki niezbędne do spełnienia. W zakresie materiału, który w swoim tekście powinien wykorzystać zdający, **polecenie odnosi się do czterech obowiązkowych elementów:**

- do **trzech tekstów literackich**, w tym do jednej lektury obowiązkowej (może choć nie musi być wskazana w poleceniu) – wybrane utwory muszą reprezentować co najmniej dwie epoki historycznoliterackie
- do **jednego kontekstu** (do wyboru spośród np.: historycznoliterackiego, teoretycznoliterackiego, literackiego, biograficznego, kulturowego, mitologicznego, biblijnego, religijnego, historycznego, filozoficznego, egzystencjalnego, politycznego, społecznego).

Temat wypracowania może także zawierać cytaty, do którego zdający powinien się odwołać, tworząc własny tekst.

Przykładowe polecenie egzaminacyjne

Żadne dzieło nie powstaje w literackiej próżni...

Punktem wyjścia dla swoich rozważań o roli aluzji w literaturze uczynić powieść Antoniego Libery *Madame*.

W pracy odwołaj się do:

- **Madame Antoniego Libery**
- **utworów literackich z dwóch różnych epok**
- **wybranego kontekstu.**

Określenie problematyki tekstu:

- 1) sposoby wpływania na siebie dzieł literackich,
- 2) aluzja literacka jako zjawisko oddziaływania międzytekstowego.

Wskazanie argumentacyjnego charakteru tekstu.

Wskazanie materiału literackiego.

Wskazanie 4 obowiązkowych elementów:

- 1) trzech utworów literackich
  - a) lektury obowiązkowej wymienionej z tytułu
  - b) dwóch tekstów literackich reprezentujących dwie różne epoki
- 2) jednego kontekstu.

Kompetencje literackie i kulturowe (KLiK) są oceniane w skali 0–16 pkt. Przyznana punktacja uzależniona jest od kilku czynników:

1. funkcjonalnego wykorzystania znajomości tekstów literackich, czyli takie odniesienie do nich, które w istotny sposób wspiera lub ilustruje tok rozumowania zdającego – na poziomie rozszerzonym oczekuje się od zdającego **analizowania elementów struktury utworu literackiego (tematów, toposów, aluzji czy konstrukcji świata przedstawionego) w odniesieniu do problematyki tego utworu (np. w związku z tradycją literacką, programem epoki itd.)**
2. funkcjonalnego (celowego, adekwatnego) wykorzystania kontekstów, dzięki którym zdający może umiejscowić omawiane teksty w szerszej perspektywie lub pokazać różne punkty widzenia w omawianiu danego zjawiska
3. jakość argumentacji zastosowanej w pracy. Bogactwo argumentacji mierzy się jej rzeczowością, pogłębieniem, jakością i trafnością przykładów ilustrujących twierdzenia zdającego. Odpowiednio dobrana argumentacja służy wnikliwej analizie problemu, pozwala pokazać go z wielu stron i równocześnie zaprezentować autorskie refleksje zdającego w odniesieniu do tego problemu.

4. Przykładowe ćwiczenia z komentarzem

Ćwiczenie 1. Zestaw dla ucznia

Spośród podanych pytań wybierz te, które odnoszą się do refleksji egzystencjalnej w tekście, i te, które odnoszą się do analizy jego struktury. Wpisz litery odpowiadające pytaniom w odpowiednie miejsca w tabeli.

Porównaj swoje odpowiedzi z odpowiedziami innych osób w klasie i porozmawiajcie o tym, co Was przekonało do takiego wyboru. Zapiszcie swoje wnioski.

- A. W jaki sposób w *Antygonie* Sofoklesa przedstawiono konflikt wartości?
- B. Kto w sporze przedstawionym w *Odprawie posłów greckich* Jana Kochanowskiego ma, twoim zdaniem, rację: Antenor czy Ikeaton? Dlaczego?
- C. Czy wykorzystany w *Odprawie posłów greckich* Jana Kochanowskiego sposób kształtowania struktury dzieła można uznać za kostium historyczny? Dlaczego?
- D. Jakie problemy poruszane w *Przedwiośniu* Stefana Żeromskiego są dla Ciebie najistotniejsze? Dlaczego?
- E. Jak w różnych tekstach literackich realizowany jest motyw szaleństwa?
- F. Co zdecydowało o losie Makbeta: przeznaczenie czy wolna wola bohatera?
- G. W jaki sposób zastosowanie charakterystyki pośredniej i bezpośredniej wpływa na kreację postaci w *Lalce* Bolesława Prusa?
- H. Jak w różnych tekstach literackich jest realizowany motyw *homo viator*?
- I. „W tym szaleństwie jest metoda” – tak o działaniach Hamleta mówił Poloniusz. Czy zgadzasz się ze słowami Poloniusza?
- J. W jaki sposób zastosowanie narracji pierwszoosobowej w tekście wpływa na jego znaczenie?
- K. Czy Rodion Raskolnikow, bohater *Zbrodni i kary* Fiodora Dostojewskiego, zasłużył na wybaczenie? Dlaczego?
- L. Jakie funkcje w tekście literackim mogą pełnić opisy przyrody?
- M. Czy opisy zjawisk nadprzyrodzonych w *Hamlecie* i *Makbecie* Williama Szekspira pełnią te same czy inne funkcje?

Pytania odnoszące się do refleksji egzystencjalnej	Pytania odnoszące się do analizy struktury tekstów literackich

Wnioski

.....

.....

.....

.....

Ćwiczenie 1. Komentarz dla nauczyciela

To pierwsze zadanie wprowadzające refleksję o charakterze metapoznawczym. Uczniowie mają zastanowić się nad tym, **jakie czynności podejmuje osoba, która za przedmiot swoich rozważań przyjmuje literaturę – sposób konstruowania dzieła i jego istotne składniki. To umiejętność, która pozwoli im lepiej planować własne wypracowania na poziomie rozszerzonym.** Do wykonania tego zadania nie jest potrzebna znajomość tekstów, tylko rozumienie sensu pytań, zatem mogą wykonać je uczniowie będący na różnych etapach realizacji podstawy programowej.

Warto podkreślić przy tej okazji, że w wypracowaniu na poziomie rozszerzonym mogą pojawić się także elementy refleksji na temat problematyki utworu czy poruszanych w nim zagadnień egzystencjalnych. Trzeba również zaakcentować uczniom, że odwołanie się w wypracowaniu do lektury obowiązkowej, wybranej z listy dla poziomu rozszerzonego, nie oznacza spełnienia warunków realizacji wypracowania dla tego poziomu. Na poziomie rozszerzonym zdający powinien się przecież skoncentrować na analizowaniu w dziele literackim np. systemu znaków, kodów kulturowych, zagadnień z zakresu teorii literatury i ich funkcji w kreacji świata przedstawionego/sytuacji lirycznej.

Ćwiczenie 1. Odpowiedzi

Pytania odnoszące się do refleksji egzystencjalnej: B, D, F, I, K.

Pytania odnoszące się do analizy struktury tekstów literackich: A, C, E, G, H, J, L, M.

Ćwiczenie 2.
Zestaw dla ucznia

2.1. Przeczytaj polecenie do wypracowania na poziomie rozszerzonym. Zastanów się, czego oczekuje się od zdającego.

Polecenie do wypracowania

Oto są labirynty wnętrza, magazyny i spichrze rzeczy, oto są ciepłe jeszcze groby, próchno i mierzwa. Prastare historie. Siedem warstw, jak w dawnej Troi, korytarze, komory, skarbcze.
(Bruno Schulz, *Wiosna*)

Rozważ, jakie znaczenie dla odczytania sensu dzieła literackiego ma wykreowana w nim przestrzeń. Punktem wyjścia do rozważań uczyń cytowany fragment opowiadania *Wiosna* Brunona Schulza.

W pracy odwołaj się do:

- znanych Ci fragmentów *Procesu* Franza Kafki
- utworów literackich z dwóch różnych epok
- wybranego kontekstu.

Twoje notatki:

.....

.....

.....

.....

.....

2.2. Porównaj dwa zamieszczone poniżej fragmenty wypracowań. Oceń, czy spełniają wymagania polecenia. Zapisz swoje wnioski. Weź pod uwagę to, o czym mowa w każdym fragmencie i na ile wypowiedź autora pracy odnosi się do polecenia.

Fragment 1.

Kreowanie przestrzeni w utworze literackim buduje świat przedstawiony i nadaje tekstowi pewien określony klimat, jakąś aurę, która najczęściej ma za zadanie wywoływać określone emocje i odczucia podczas czytania. W „Procesie” Franza Kafki fragmentem, który jest zbudowany na wrażeniowości przestrzeni, jest na przykład labirynt sądowy, w którym błądzi Józef K. Urzędnicy, którzy pracują w sądzie, są oswojeni z klimatem w nim panującym, a wręcz źle się czują poza nim. Józef K. czuje się przytłoczony, czuje niepokój, grozę, dusi się, a razem z nim nieswojo czuje się czytelnik. Namacalnie wykreowana przestrzeń ma bezpośredni wpływ na odczytanie powieści – ma znaczenie symboliczne. Pokazuje, w jaki sposób Kafka postrzegał rzeczywistość, w której przyszło mu żyć. Przestrzeń miasta w „Procesie” ma formę niepokojącej płątaniny ulic, wywołane w ten sposób zostaje poczucie zagubienia, a groza jest wzmocniona.

Twój komentarz:

.....

.....

.....

.....

.....

Fragment 2.

Franz Kafka w swojej powieści „Proces” przedstawił przerażającą przestrzeń. To miasto pełne labiryntów. Bohater znajduje się w absurdalnej sytuacji, w której zostaje mu wytoczony proces, choć nikt nie informuje, z jakiego powodu. Wnętrze budynku sądu to znów przestrzeń labiryntowa, zamknięta, duszna, klaustrofobiczna, przesiąknięta aurą tajemniczości. Ludzie duszą się w poczekalni, a pracownicy nie są w stanie oddychać świeżym powietrzem. Inne budynki mieszkalne także mają gęstą sieć korytarzy, a z mieszkania malarza drzwi prowadzą do budynku sądu. Józef K. to przykład *everymana*, czyli postaci uniwersalnej, która może być „każdym”. Żyje w świecie absurdalnym, w którym zostaje oskarżony bez powodu, lecz nie przejawia buntu czy inicjatywy. Właśnie problem odpowiedzialności za swoje życie jest głównym tematem powieści. Główny bohater nie miał odwagi się sprzeciwić, jak ludzie często nie mają odwagi, by wziąć odpowiedzialność za swoje życie, nie korzystają z wolności. Jeśli brak nam inicjatywy i odpowiedzialności, życie staje się puste, płaskie, nudne – możemy zmarnować życie, nie mając odwagi żyć na własny sposób.

Twój komentarz:

.....

.....

.....

.....

.....

2.3. Porównaj swoją odpowiedź z odpowiedzią kogoś z klasy i ustalcie wspólne stanowisko. Następnie zapiszcie komentarze dla autorów pracy zawierające wskazówki, co można poprawić w tekście.

Twoje wnioski do wykorzystania przy pisaniu własnej pracy:

.....

.....

.....

.....

.....

Ćwiczenie 2.

Komentarz dla nauczyciela

Celem pierwszej części ćwiczenia jest wdrożenie uczniów do rozpoczynania pracy nad redagowaniem wypracowania od dokładnej analizy tematu. W drugiej kolejności uczniowie porównują fragmenty przykładowych realizacji zadania i sami wcielają się w rolę nauczyciela oceniającego, co ma służyć uwrażliwieniu ich na warunki poprawności realizacji i pokazaniu, jak będą one oceniane.

Warto zwrócić uwagę uczniów na to, że w drugim fragmencie wypracowania dominuje opis przestrzeni, ale autor wypracowania nie napisał, czemu służy taki sposób kreacji świata przedstawionego, a rozważania prowadzą do refleksji o charakterze egzystencjalnym.

Uczniowie mogą sformułować następujące wnioski:

- *We fragmencie 1. zasugerowano funkcje opisów przestrzeni w tekstach literackich: w jaki sposób wpływają one na możliwe odczytania. Jednak w części poświęconej „Procesowi” autor wypracowania skoncentrował się na odczuciach bohaterów, nie pokazując, jaki jest związek między nimi a opisami przestrzeni. Nie mówi się także o tym, jak Kafka skonstruował przestrzeń w swoim utworze.*
- *We fragmencie 2. autor wypracowania wyjaśnia, w jaki sposób skonstruowano przestrzeń, zestawiając ją z labiryntem. Maturzysta pokazuje, że tak opisana przestrzeń podkreśla absurdalność sytuacji i podkreśla przesłanie utworu. Z drugiej strony, ostatnia część akapitu odnosi się do refleksji o charakterze egzystencjalnym, nie – teoretycznoliterackim.*

Następnie można poprosić uczniów o ocenę funkcjonalności obu fragmentów wypracowania w kryterium **Kompetencje literackie i kulturowe**, zgodnie z zasadami oceniania zamieszczonymi w [Informatorze o egzaminie maturalnym z języka polskiego jako przedmiotu dodatkowego od roku szkolnego 2022/2023](#) (s. 16–30).

Ćwiczenia 3.–5. Informacje wstępne

Zaproponowany poniżej zestaw ćwiczeń (3.–5.) jest związany z analizą i interpretacją dwóch opowiadań: **Stan wojny** Marka Nowakowskiego i **Profesor Andrews w Warszawie** Olgi Tokarczuk. Teksty dobrano w taki sposób, aby przez ich zestawienie pokazać uczniom znaczenie zabiegów literackich w budowaniu sensu tekstu. Do pracy lekcyjnej wybrano niektóre aspekty analizy tekstów, tak aby umożliwić uczniom zrozumienie funkcji zastosowanych w nich zabiegów. Innym możliwym sposobem omówienia obu tekstów jest zbudowanie lekcji wokół znaków tekstowych – elementów o charakterze metaforycznym lub symbolicznym.

Płaszczyzny porównania opowiadań wyeksploatowane w propozycji ćwiczeń:

- 1) **Tematyka i problematyka.** Oba teksty odnoszą się do wydarzeń związanych ze stanem wojennym w Polsce. W obu te wydarzenia przedstawiono jako niezwykle, niosące wielkie znaczenie, choć ich rozumienie jest różne. Dla Marka Nowakowskiego jest to punkt wyjścia do rozważań o roli człowieka w historii, jako uczestnika i świadka wydarzeń. W opowiadaniu Olgi Tokarczuk rzeczywistość stanu wojennego przedstawiona jest jako zjawisko absurdatne, niezrozumiałe i trudne do wytłumaczenia.
- 2) **Narracja.** Sposób budowania narracji w obu tekstach jest różny. W opowiadaniu Nowakowskiego narrator przyjmuje pozycję zdystansowanego obserwatora zdarzeń, powstrzymuje się od komentarza. W tym sensie narracja jest „przezroczysta” – pozwala czytelnikom na wyciągnięcie własnych wniosków. Potwierdza to także zbliżenie opowiadania do literatury faktu, ma być w zamyśle twórcy „dokumentem tamtych dni”. Narrator w opowiadaniu Tokarczuk przyjmuje postawę ironiczną, kpi z zagubienia profesora, ale także z jego początkowej buty, zupełnie nieuzasadnionej w obliczu sytuacji, w jakiej się znalazł. Taki sposób prowadzenia narracji pogłębia w czytelnikach wrażenie absurdu sytuacji.
- 3) **Kreacja bohaterów.** W opowiadaniu Nowakowskiego oś tekstu koncentruje się wokół krótkiego spotkania młodego żołnierza i starej kobiety. O ile żołnierz jest przedstawicielem władzy, reżimu, akceptuje swoją rolę, o tyle kobieta pojawia się znikąd, jej obecność jest nienaturalna. W bohaterze (a także w czytelnikach) obecność tej postaci wzbudza niepokój. Jej słowa mają charakter znaczący, głęboki, profetyczny. Olga Tokarczuk podkreśla obcość profesora w świecie przedstawionym: podkreśla jego nieumiejętność posługiwania się językiem, a także rozumienia sytuacji, które wokół niego się dzieją.

Ćwiczenie 3. Marek Nowakowski, *Stan wojny*

Zestaw dla ucznia

3.1. Przeczytaj całe opowiadanie. Zwróć szczególną uwagę na czas i miejsce wydarzeń. Przywołaj wiedzę z zakresu historii – to, co wiesz o opisywanych wydarzeniach.

Twoje notatki:

.....

.....

.....

.....

.....

3.2. Przeczytaj początkowy fragment opowiadania. W trakcie lektury zapisuj notatki na temat tego, co wiadomo o porze dnia, pogodzie, zachowaniu ludzi, Zastanów się, jaki nastrój budują te opisy i zapisz spostrzeżenia.

Fragment 1.

Zapadła ciemność. Mróz tężał. To przedmieście opustoszało przedwcześnie. Tylko stamtąd, gdzie forticznym masywem czerniała huta, dochodził nieustający chrzęst. To czołgi i transportery na gąsienicach zbliżały się do zabarykadowanych bram kombinatu. Wojsko otaczało hutę. Również w tamtym kierunku podążała kolumna żołnierzy z karabinami opatrzonymi w bagnety. W światłach nielicznych latarń biała broń połyskiwała nieoczekiwanie. Bił od niej zimny blask. Drogę do huty zagrażały betonowe zapory. Przy nich stali dwaj wartownicy w uszatyh czapkach. Przytupywali nogami i zabijali dłonie. [...]

Dłgie, ostre jak sztylety sople lodu zwisały z okapu kamienicy. Wartownik odsunął się trochę od ściany domu, niebezpiecznie najeżonej u góry. Nieliczni przechodnie omijali żołnierza z daleka. Odprowadzał ich czujnym spojrzeniem. Wtedy jego dłonie opuszczały strefę ciepła nas ogniem i spoczywały na maszynowej broni. Ludzie szybkim krokiem przechodzili ulicę. Nie patrzyli w jego stronę. Okna kamienic były ciemne, wygaszone. Mijał trzeci dzień stanu wojny i zbliżała się już godzina policyjna. [...]

Twoje notatki:

.....

.....

.....

.....

.....

3.3. Przeczytaj kolejny fragment opowiadania. Zastanów się, co się zmieniło.

Dlaczego? Jaki wpływ na tę zmianę mieli bohaterowie tekstu? Co możesz o nich powiedzieć? Jakie znaczenie mają wypowiedziane przez nich słowa?

Podkreśl w tym fragmencie jedno zdanie, które – według Ciebie – ma szczególne znaczenie. Uzasadnij swój wybór.

Fragment 2.

Zapanowała cisza. Chrzęst pancernych pojazdów w pobliżu huty zaciął zupełnie. Długo nikt się nie pokazywał. Toteż nagły odgłos kroków zabrzmiał bardzo hałaśliwie. Ktoś powolnie i ciężko przesuwiał stopami. Zgarbiona, niekształtna sylwetka zamajaczyła w bramie. Przykuśtykała do koksowego piecyka. Była to stara kobieta z workiem przewieszonym przez ramię. Młody żołnierz patrzył na nią uważnie. Zrzuciła swój ciężar z pleców. Twarz miała chudą, pełną zapadlisk i bruzd. Spod chustki opadały na czoło kosmyki siwych włosów. Zaczęła grzać ręce nad żarem.

– Zimno ci, żołnierzyku – powiedziała i przykuliła się nad piecykiem. Przymknęła oczy.

Od strony huty rozległ się przenikliwy dźwięk syreny. Rozdarł mroźną ciszę. Wartownicy przy drodze poruszyli się niespokojnie. Młody żołnierz też zapatrzył się w tamtym kierunku. Stara kobieta nie poruszyła się nawet. [...]

– Żal... Żal wszystkich... – powiedziała cichym, zdartym głosem – Żal i ciebie... - wlepiła w żołnierza oczy starej matki. Były to zarazem oczy jastrzębia, wyjedzone i przenikliwe. – Krew na śniegu... Patrz, żołnierzyku!

Młody żołnierz, wyraźnie zaskoczony, rozejrzał się wokół siebie. Śnieg tutaj skrzył się mroźną bielą. Nieskalanie biały śnieg. Wzdrygnął się. Mróz potęgował się. A te słowa starej były jeszcze bardziej lodowate. I tak wpatrywała się w niego uparcie.

– Co wy, babko – odezwał się wreszcie i bezwiednym gestem przesunął pistolet maszynowy przewieszony przez piersi. Był to młody chłopak o puciołowatej, wiejskiej twarzy. Opuścił głowę i czubkiem buta zaczął żłobić śnieg.

Twoje notatki:

.....

.....

.....

.....

.....

3.4. Przeczytaj ostatni fragment opowiadania. Zastanów się, w jaki sposób Marek Nowakowski przedstawia stan wojenny. Czyja perspektywa jest przedstawiona w tekście? Jakie znaczenie nadaje się opisywanym wydarzeniom? Dlaczego?

Fragment 3.

Stara kobieta zarzuciła swój żebraczy worek na plecy. Poczłapała powolnie. Zaraz zniknęła w ciemności. Tylko śnieg chrzęścił pod jej nogami.

– Kto tam?! – zawołał jeden z wartowników pilnujących drogi do huty.

– Głupia jesteś – odkrzyknął po chwili wahania młody żołnierz. Kucnął przy piecyku. Koks potrzaskiwał. Dym, ogień...

1 stycznia 1982 r.

Twoje notatki:

.....

.....

.....

.....

.....

3.5. Sformułuj notatkę zawierającą najważniejsze wnioski dotyczące sposobu przedstawienia stanu wojennego w opowiadaniu Marka Nowakowskiego. Odnieś się do wniosków zapisywanych pod poleceniami 3.2.–3.4. (sposoby budowania nastroju, kreacji bohaterów i narracji).

Twoja notatka:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Ćwiczenie 3. Marek Nowakowski, *Stan wojny* Komentarz dla nauczyciela

Pracę z tekstem rozpoczyna się od przeczytania go w całości, tak aby uczniowie mieli wstępną orientację w tekście. Nauczyciel może także posłużyć się dodatkowymi materiałami (zdjęciami, filmami), aby przybliżyć uczniom sytuację opisaną w opowiadaniu. Kolejne kroki odnoszą się do fragmentów – zakładają pogłębioną, uważną lekturę. Polecenia w kolejnych częściach prowadzą do pogłębienie refleksji uczniów.

Zadania można wykorzystać na lekcji jako samodzielną pracę uczniów, z zastosowaniem strategii pracy w parach lub w grupach.

Ćwiczenie 4. Olga Tokarczuk, *Profesor Andrews w Warszawie*
Zestaw dla ucznia

4.1. Przeczytaj całe opowiadanie. Jakie informacje w tekście sugerują, że wydarzenia rozgrywają się w czasie stanu wojennego?

Twoje notatki:

.....

.....

.....

.....

.....

4.2. Przeczytaj początkowy fragment opowiadania. Odpowiedz, kto jest bohaterem opowiadania (w nawiązaniu do tytułu) i jak opisuje go narrator. Jaki wpływ może mieć taka kreacja bohatera na sposób prezentowania wydarzeń w tekście? Zapisz hipotezy.

Fragment 1.

Profesor Andrews był przedstawicielem jednej ze szkół psychologicznych, bardzo ważnej, bardzo głębokiej, mającej przed sobą przyszłość. Jak prawie wszystkie takie szkoły, wywodziła się z psychoanalizy, ale zerwała z korzeniami, opracowała własną metodę, własną teorię, własną historię, własny styl życia, śnienia i wychowywania dzieci. Profesor A. leciał teraz do Polski z torbą książek, z walizką ciepłych rzeczy – powiedziano mu, że grudzień w Polsce jest wyjątkowo mroźny i nieprzyjemny.

Wszystko działo się najzupełniej naturalnie: samoloty startowały, ludzie rozmawiali ze sobą w różnych językach, ciężkie grudniowe chmury wisiały nad ziemią gotowe do zimowej komunii – zesłania na ziemię milionów białych płatków śniegu, każdy dla jednego istnienia.

Godzinę przedtem spojrzął na siebie w lustrach na Heathrow i wydało mu się, że wygląda jak komiwojażer – pamiętał ich z dzieciństwa: chodzili od domu do domu i sprzedawali Biblię. Ale szkoła psychologiczna, którą reprezentował, warta była takiej wyprawy. Polska to kraj inteligentnych ludzi. Chodziło o to, żeby zasiać ziarno i wrócić do domu po tygodniu. Zostawić im książki, czytają przecież po angielsku, więc jakże się będą mogli oprzeć autorytetowi Założyciela.

Profesor, sącząc zrobionego przez stewardesę drinka ze słynnej polskiej wódki, przypominał sobie z zadowoleniem sen, jaki miał noc przed wyjazdem – a sny w jego szkole psychologicznej były papierkiem lakmusowym rzeczywistości. Otóż śniła mu się wrona, bawił się w tym śnie z dużym czarnym ptakiem. Można powiedzieć, tak odważył się przyznać sam przed sobą – pieścił się z wroną jak z małym szczeniakiem.

Wrona w systemie znaczeń onirycznych jego szkoły reprezentowała zmianę, coś nowego, dobrego: poprosił więc o drugiego drinka.

Twoje notatki:

.....

.....

.....

.....

.....

4.3. Przeczytaj kolejny fragment opowiadania. Odpowiedz, jak wygląda świat opisywany w tekście. Jaki wpływ na ten opis ma osoba bohatera? Dlaczego właśnie taką perspektywę przedstawia narrator? Zapisz wnioski.

Fragment 2.

Człowiek niosący drzewko. To był jakiś omen, profesor nie wiedział jaki, bo nagle jego umysł odwykł od myślenia symbolicznego, psychologicznego, jasnego. Przez jego umysł galopowały teraz porwane, niekompletne emocje. Na przykład gniew, który zaraz zmieniał się w dziecięcą rozpacz. A potem nagle ogarniał go wewnętrzny, cichy śmiech. Demoniczny. Profesor Andrews był mistrzem w obserwowaniu własnych emocji, długo się tego uczył. Tutaj jednak ta umiejętność wydała mu się czymś zupełnie zbędnym. Zdał sobie jeszcze sprawę, że od dwóch dni nie powiedział żadnego sensownego zdania oprócz tego, którym zaczął przechodnia i tego żalosego „Eat, eat, food”.

Następnego dnia, gdy upewnił się, że telefon wciąż nie działa, znalazł mały czynny sklep na swoim osiedlu. Profesor był głodny, pierwszy raz w życiu. Ten sklep był inny. Były tam tylko butelki z jasnym płynem, może wódką i słoiczki z musztardą. Oraz właśnie układano na półkach słoiki z sałatką buraczną. Uznał, że musi kupić to, co jest. Gdy wychodził, przywieźli właśnie chleb i sklep zapelniał się w ciągu kilku minut. Ustawił się w ogonku i sprzedawczyni bez pytania podała mu bochenek; zapłacił i odszedł. Widocznie jednak ciągnęło go do ludzi, pociągał go ciepły tłum ustawiony w długie kolejkowe wężyki, bo nie chciało mu się wracać od razu do ciasnej i pustej kawalerki. Stał przy blaszanych stołach ustawionych wprost na chodniku, przed którymi ludzie posłusznie stali w ogonku. Patrzył na ich twarze, szukał wśród nich Goshy, może gdzieś tu była. Ludzie milczeli złowrogo. Byli poważni, spięci, jakby niewyspani. Przytupywali. Najbardziej ponury naród świata. A mimo to przystanął koło nich. Nie, nie dlatego, że ich potrzebował – byli *uncivilized* – ale dlatego, że płynęło od nich, zwyczajne ludzkie ciepło. Mroźne powietrze topniało od ich oddechów. Patrzył na opatulone sprzedawczynie, które odławiały z wielkich beczek dorodne szare karpie. Rzuciły je wprost na wagę. Ryby trzepotały się na mrozie. Sprzedawczynie pytały każdego z kupujących: brzmiało to jak refren, jak mantra. Ucho profesora Andrewsa złapało melodię tej kantyczki i teraz śpiewało mu w głowie: „Żywą czy na miejscu?”. Profesor mógł się tylko domyślać znaczenia. Gdy kupujący potakująco kiwał głową, sprzedawczynie waliła w łeb ryby odważnikiem. Ryby znajdowały swoje miejsce spoczynku w rozdzielonych nicianych siatkach.

Przeszedł go dreszcz. Miał wrażenie, że bierze udział w religijnym rytuale. Zabijanie ryby. *Żywą czy na miejscu?*, te powtarzane słowa hipnotyzowały go. Zapragnął nagle włączyć się w tę okrutną powtarzalność i odejść z martwą rybą w siatce, jak wszyscy. Bezwiednie stanął w ogonku, ale gdy zobaczył mały, czteroosobowy oddział żołnierzy z psem, otrzeźwiał. Zawstydział się nawet. Ludzie milcząco odwrócili wzrok od żołnierzy. Patrzyli teraz na własne stopy albo gdzieś w powietrze. Profesor z rozpaczą pomyślał o swoim londyńskim gabinecie, o książkach i ciepłym elektrycznym kominka.

Pod jego blokiem na parkingu sprzedawano bożonarodzeniowe choinki. Ustawiła się do nich kolejka, ale dużo mniejsza niż tamta. Więc kupił choinkę. Szedł teraz z nią pod pachą do domu, wyglądał tak samo jak wszyscy. Sprawilo mu to nagłą radość. Pogwizdywał. Mam epizod

psychotyczny. Coś mi się stało niedobrego. Starał się znaleźć len punkt w czasie, kiedy to mogło się zacząć, ale jego rozum opierał się przed myśleniem.

Twoje notatki:

.....

.....

.....

.....

.....

4.4. Przeczytaj ostatni fragment opowiadania. Zastanów się, jakie znaczenie dla sensu utworu mogą mieć ostatnie dwa zdania tekstu. Zapisz wnioski.

Fragment 3.

Drzwi otworzyły się z trzaskiem i profesor wpadł w ciepłe mocne ramiona gospodarza. Przytulił się do niego jak dziecko. Szlochał.

Po chwili jechali taksówką przez zalane zimnym słonecznym blaskiem miasto. Profesor Andrews trzymał na kolanach swoją torbę. Potem, gdy żegnał się z otyłym mężczyzną pod bramą ambasady, tamten pocałował go w oba nieogolone od dwóch dni policzki. Co profesor mógł mu powiedzieć na pożegnanie? Chwilę ustawiał nieposłuszny, pijany język, a potem wyszeptał niepewnie: „Żywą czy na miejscu?”. Polak spojrział na niego zdziwiony. „Żywą”, odpowiedział.

Twoje notatki:

.....

.....

.....

.....

.....

4.5. Wyjaśnij, jaka refleksja o stanie wojennym została wyrażona w opowiadaniu. Co wpływa na taki sposób budowania sensu tekstu?

Twoje notatki:

.....

.....

.....

.....

.....

Ćwiczenie 4. Olga Tokarczuk, *Profesor Andrews w Warszawie* Komentarz dla nauczyciela

Praca z tekstem rozpoczyna się od przeczytania go w całości, tak aby uczniowie mogli zauważyć, czego dotyczy tekst. Podczas pracy na lekcji skupimy się na wybranych fragmentach, zatem uczniowie na samym początku muszą mieć okazję do prześledzenia fabuły. Działania uczniów są tak zaplanowane, aby ułatwić im rozumienie funkcji poszczególnych elementów struktury tekstu w kreacji świata przedstawionego, a co za tym idzie – dostrzeganie związków między budową utworu literackiego a jego sensami. Tym razem jednak uczniowie mogą korzystać z umiejętności, które rozwijali w ćwiczeniach z wykorzystaniem opowiadania *Stan wojny* Marka Nowakowskiego.

Zadania można wykorzystać jako samodzielną pracę uczniów na lekcji w formie pracy w parach lub w grupach.

Poniżej zamieszczamy przykładowe wnioski, jakie uczniowie mogą sformułować po rozwiązaniu zadań 4.1.–4.4.

1. Zadanie 4.1.

Przykładowe wnioski

W tekście pojawiają się takie elementy, jak: odcięcie telefonów, kolejki w sklepach, wojsko na ulicy.

2. Zadanie 4.2. (fragment 1.)

Przykładowe wnioski

Profesor Andrews ukazany jest jako osoba mająca duże zaufanie do swojej wiedzy eksperckiej, chociaż ta jego cecha jest ironicznie przedstawiona przez narratora, tak jakby narrator naigrawał się z bohatera. Jest przybyszem „z zewnątrz”, nie rozumie sytuacji w Polsce. W samym tekście pojawiają się nawiązania do stanu wojennego – sen o wronie – ale jego znaczenie nie jest jasne dla profesora. Jest ono jasne dla czytelników, którzy w tym sensie są elementem gry między narratorem a niczego nieświadomym bohaterem.

3. Zadanie 4.3. (fragment 2.)

Przykładowe wnioski

W tym fragmencie podkreśla się zagubienie i bezradność bohatera wobec rzeczywistości.

Brakuje mu języka do mówienia o swoich potrzebach, nie rozumie znaczenia widzianych rytuałów. Jego wiedza mu nie pomaga – rozum odmawia mu posłuszeństwa.

Narrator powstrzymuje się od wyjaśnień – tak jakby z założenia czytelnicy wiedzieli i rozumieli lepiej niż profesor to, co dzieje się dookoła niego. Może to prowadzić do odczucia, że absurdalna jest nie tylko sytuacja, w której znalazł się profesor, ale także to, że dla czytelników jest ona zrozumiała.

4. Zadanie 4.4. (fragment 3.)

Przykładowe wnioski

Jedynym ratunkiem dla profesora, pogrążającego się w absurdalnej sytuacji, jest życzliwy człowiek – obcy. Ostatnie zdania tekstu odnoszą się do słów usłyszanych w kolejce po ryby. Być może żywy karp pokazuje wartość życia, przeciwieństwo stanu, w którym profesor znalazł się podczas wizyty w Polsce.

Ćwiczenie 5. Porównanie sposobów przedstawiania wydarzeń stanu wojennego w obu opowiadaniach
Zestaw dla ucznia

5.1. Zbierz wnioski zapisane podczas pracy z dwoma opowiadaniem. Najpierw zastanów się, w jaki sposób w opowiadaniach przedstawiono wydarzenia stanu wojennego. Odpowiedz na pytania i zapisz odpowiedzi w tabeli.

Opis rzeczywistości stanu wojennego	
<ul style="list-style-type: none"> • Czego dowiedziałas/dowiedziałeś się o tamtym czasie? Jakie elementy rzeczywistości zostały podkreślone? • Co możesz powiedzieć o atmosferze tamtych czasów wyeksponowanej w obu opowiadaniach? • Jakie szczegóły zwróciły Twoją uwagę? Dlaczego? 	
Marek Nowakowski, <i>Stan wojny</i>	Olga Tokarczuk, <i>Profesor Andrews w Warszawie</i>

5.2. Porównaj kreacje bohaterów w obu opowiadaniach. Odpowiedz na pytania i zapisz odpowiedzi w tabeli.

Kreacja bohaterów	
<ul style="list-style-type: none"> • Czy bohaterowie są zaangażowani w wydarzenia? Jeśli tak, to w jaki sposób. • O kim można powiedzieć, że jest „w środku” akcji, a o kim, że przychodzi „z zewnątrz”? • Jaki jest stosunek bohaterów do opisywanych wydarzeń? • Jaki ma to wpływ na przedstawienie rzeczywistości stanu wojennego? 	
Marek Nowakowski, <i>Stan wojny</i>	Olga Tokarczuk, <i>Profesor Andrews w Warszawie</i>

5.3. Porównaj perspektywę narracyjną w obu opowiadaniach. Odpowiedz na pytania i zapisz odpowiedzi w tabeli.

Perspektywa narracyjna <ul style="list-style-type: none"> • Czy potrafisz określić, jaki jest stosunek narratora do opisywanych wydarzeń? Co na to wskazuje? • Jaki wpływ na odbiór wydarzeń przez czytelników ma sposób prowadzenia narracji? 	
Marek Nowakowski, <i>Stan wojny</i>	Olga Tokarczuk, <i>Profesor Andrews w Warszawie</i>

5.4. Poprzednie ćwiczenia dotyczyły analizy dwóch opowiadań. Spróbuj uogólnić wnioski z tej pracy. Wybierz jedno z podanych niżej zagadnień i napisz plan wypracowania, które można by na ten temat napisać. Możesz odnosić się do przykładów z omówionych opowiadań.

- Rola sposobu kreowania bohatera w budowaniu świata przedstawionego tekstu.
- Wpływ sposobu prowadzenia narracji na kreację świata przedstawionego w tekście.

Ćwiczenie 5. Porównanie sposobów przedstawiania wydarzeń stanu wojennego w obu opowiadaniach
Komentarz dla nauczyciela

To kluczowy element tego cyklu zadań. W całości pomyślany jest on tak, aby uczniowie, zestawiający dwa teksty poruszające podobny temat, zaobserwowali różnicę w jego przedstawianiu. Kluczem do omówienia tego problemu są różnice w kreacji świata przedstawionego, zwłaszcza bohaterów i perspektywy narracyjnej.

Możliwym pogłębieniem problemu jest także wprowadzenie pojęcia konwencji literackiej i zastanowienie się nad jej wpływem na odczytanie utworu.

1. Zadanie 5.1.

Przykładowe wnioski:

Opis rzeczywistości stanu wojennego	
<ul style="list-style-type: none"> • Czego dowiedziałaś/dowiedziałeś się o tamtym czasie? Jakie elementy rzeczywistości zostały podkreślone? • Co możesz powiedzieć o atmosferze tamtych czasów wyeksponowanej w obu opowiadaniach? • Jakie szczegóły zwróciły Twoją uwagę? Dlaczego? 	
Marek Nowakowski, <i>Stan wojny</i>	Olga Tokarczuk, <i>Profesor Andrews w Warszawie</i>
<ul style="list-style-type: none"> • <i>godzina policyjna, wojsko na ulicy</i> • <i>zagrożenie, militaryzacja życia</i> • <i>słowa kobiety – ich profetyczny charakter, kontrast z prostymi słowami chłopaka; eksponują katastroficzny wydźwięk opowiadania</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>brak kontaktu z innymi, pozornie normalna sytuacja</i> • <i>absurdalność rzeczywistości</i> • <i>nieumiejętność mówienia po polsku – podkreśla brak porozumienia z innymi, obcość Andrews i kontrast z postacią otyłego Polaka.</i>

2. Zadanie 5.2.

Przykładowe wnioski:

Kreacja bohaterów	
<ul style="list-style-type: none"> • Czy bohaterowie są zaangażowani w wydarzenia? Jeśli tak, to w jaki sposób. • O kim można powiedzieć, że jest „w środku” akcji, a o kim, że przychodzi „z zewnątrz”? • Jaki jest stosunek bohaterów do opisywanych wydarzeń? • Jaki ma to wpływ na przedstawienie rzeczywistości stanu wojennego? 	
Marek Nowakowski, <i>Stan wojny</i>	Olga Tokarczuk, <i>Profesor Andrews w Warszawie</i>
<ul style="list-style-type: none"> • <i>bohaterowie spotykają się na ulicy, odgrywają przeciwstawne role</i> • <i>dla starej kobiety stan wojenny jest katastrofą, żołnierz wykonuje swoje rozkazy</i> • <i>rzeczywistość jest przerażająca, straszna, apokaliptyczna</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>profesor Andrews nie rozumie sytuacji, jest obcy, nie potrafi odnaleźć się w sytuacji</i> • <i>Andrews nie rozumie, co się dzieje, obserwuje tylko fragmenty rzeczywistości, czytelnik sam musi „dopowiedzieć” sobie znaczenie obserwowanych szczegółów</i> • <i>rzeczywistość jest jednocześnie absurdałna (dla Andrews) i czytelna (dla innych bohaterów i czytelników)</i>

3. Zadanie 5.3.

Przykładowe wnioski:

Perspektywa narracyjna	
<ul style="list-style-type: none"> • Czy potrafisz określić, jaki jest stosunek narratora do opisywanych wydarzeń? Co na to wskazuje? • Jaki wpływ na odbiór wydarzeń przez czytelników ma sposób prowadzenia narracji? 	
Marek Nowakowski, <i>Stan wojny</i>	Olga Tokarczuk, <i>Profesor Andrews w Warszawie</i>
<ul style="list-style-type: none"> • <i>narrator jest obserwatorem, nie jest zaangażowany w wydarzenia, ale sposób opisu rzeczywistości podkreśla jej apokaliptyczny charakter</i> • <i>czytelnik odczuwa grozę czającą się za pozornie błahymi wydarzeniami</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>narrator ironizuje, wyśmiewa się z profesora, prowadzi grę z czytelnikiem</i> • <i>czytelnik może odczuwać dyskomfort – Andrews wyjeżdża, inni pozostają wewnątrz opisywanej rzeczywistości</i>

4. Zadanie 5.4.

Przykładowe plany wypowiedzi

Temat: Rola sposobu kreowania bohatera w budowaniu świata przedstawionego tekstu.

1. Wstęp

- Bohaterowie literaccy przedstawiają własną perspektywę oglądu świata przedstawionego. W zależności od niego czytelnicy przyjmują bądź odrzucają perspektywę bohatera.

2. Rozwinięcie

• Argument 1.

Bohaterowie mogą być przedstawiani jako „przewodnicy” po świecie przedstawionym, mogą normalizować to, co dzieje się dookoła nich.

Przykład

Przykładem takiego bohatera jest młody żołnierz z opowiadania Nowakowskiego. Kiedy pojawia się postać wyjątkowa, „nie z tego świata” – bohater, a za nim czytelnicy, podważają sensowność tego, co dzieje się dookoła nich. Stara kobieta i jej wypowiedzi podkreślają wyjątkowość sytuacji i jej katastroficzny charakter.

• Argument 2.

Ciekawym zabiegiem konstrukcyjnym jest zbudowanie tekstu wokół bohatera, który przybywa „z zewnątrz”, nie rozumie reguł rządzących światem, w którym się znalazł.

Przykład

Takim bohaterem jest profesor Andrews. Postrzega sytuację dookoła siebie jako absurdalną, bezsensowną. Nie umie wyjaśnić sobie, co i dlaczego dzieje się dookoła niego. Jego perspektywa sprawia, że pozornie zwyczajne wydarzenia przestają być zrozumiałe.

3. Zakończenie

- Sposób konstruowania postaci literackiej wpływa na świat przedstawiony: prezentuje perspektywę jego postrzegania i oceniania, nadaje znaczenie opisywanym wydarzeniom, sprawia, że czytelnicy w różny sposób postrzegają rzeczywistość przedstawioną w tekście.

Temat: Wpływ sposobu prowadzenia narracji na kreację świata przedstawionego w tekście.

1. Wstęp

- Narracja stanowi podstawowy składnik tekstu literackiego: jest sposobem na prezentację sytuacji i okoliczności w tekście.

2. Rozwinięcie

• Argument 1.

Narracja może mieć pozory obiektywizmu. Tak dzieje się w sytuacji, gdy zastosowano narrację trzecioosobową auktorialną. Narrator nie dołącza swoich komentarzy do przedstawionych zdarzeń czy informacji. To sprawia, że opowieść może nabrać charakteru uniwersalnego, a czytelnik sam ma zbudować ocenę przedstawionej opowieści.

Przykład

W opowiadaniu Nowakowskiego taki zabieg służy podkreśleniu faktograficznego, niemal reporterskiego charakteru tekstu i uwiarygodnieniu opowieści.

- Argument 2.

W niektórych tekstach narrator włącza się do opowieści: dorzuca własne komentarze.

Przykład

W opowiadaniu Tokarczuk narrator dopowiada własne, często ironiczne spostrzeżenia. Służy to podkreśleniu absurdalności sytuacji. Może także podważyć wiarygodność bohaterów w oczach czytelników.

- Wniosek

Te sposoby prowadzenia narracji wpływają na czytelników – powodując różny sposób odbioru i oceny przedstawianych wydarzeń.

3. Zakończenie

- *Narracja wpływa na konstrukcję świata przedstawionego: obiektywizuje go lub podważa jego wiarygodność. Wpływa także na odbiór tekstu jako całości i poszczególnych składników świata przedstawionego.*